

A bedőlt templom.

Irta Váradi Antal.

Ezernyolczszázhatvannyolcz januárius huszonkettedikén rettentő dördülés rázkódtatta meg a Lipótváros ama környékét, melyen a Hild mester tervei szerint épülő hatalmas Bazilika emelkedett. A dóm összedőlt.

A környék hatalmas rázkódtatást szenvedett. Nagy háromszáz ablak betörött. A templommal szemben levő iskolában több gyerekek ájultan esett a pad alá. A környéket hatalmas porfellegoszlopok tették homályossá. Szanaszét téglahalmok heverték. A négy torony megrendült, de nem dőlt be. Egyedül a monumentális kupola tört izzé-porrá s töltötte be a négy pillér közötti teret. Ötvenkét méter magas volt a kupola, s már 1867-ben be volt fejezve. Impozáns képet adott ugy a környéknek, mint a városnak. A Gellért messze hátáról valóságos karakterisztikus körvonalakban emelkedett és jellegzetes képet adott a város e részének, s már az akkori képeslapok némelyikének — így a *Magyarország és a Nagyvilág* — nak czimképén a Bazilika négy tornyos képe dominált s már azt beszéltük, hogy mint München Frauenkirché-je, ugy ad jellegzetes körvonalakat a város távoli képének a hatalmas Bazilika.

És most egy óra alatt romokban hevert az évek, sőt évtizedek óta emelkedő istenháza. Hiszen 1851-ben rakták le alapjait s ünnepélyes aktussal tették le a föld mélyébe az alapkövet. Hullott a szenteltvíz reá és szállt a tömjénfüst, de az Ur áldása nem lebegett a kövek fölött, s mintha nem lett volna megalégedve a neki épülő falakkal, le engedte dőlni azokat tizenhét esztendőnk leforgása után.

Annakelőtte a Lipótvárosnak egy kis sze-

rény kápolnája volt, a mely dombtetőn állott vala hajdan. *Falk* Zsigmond lovag, a magyar nyomdászok atyamestere többször beszélte nekem, hogy a harmincznyolczadiki árvíz alkalmával erre a dombra menekült sok család a maga kis czókmókjával s ott tanyáztak egy hétig, míg a vizek árja leapadott. Ebbe a szerény kápolnába azonban nem fért már a hívők egyre növekvő serege s elhatározottatott, hogy hatalmas és a város e részét megillető fényű királyi palota fog épülni az Urnak. A nádor és a szépítő bizottság gondja ugy czirkalmazta ki a második Lipótról elnevezett városrész tervét, hogy annak utcái, akár csak Mannheim tervezete, szabályos négyszögekre osztva, egészen új és nagyvárosias szint adtak a mai citynek. A belváros szabálytalan zeg-zugain már nem lehetett segíteni, csak a legújabb időben szabályozza azt az urrá lett szépérvék s mérnökeink művészete. Régente bizony csupa girbe-gurba kerülő utcaza kanyargott félkörben ide-oda, a hatvani-, valamikor Szent Péter-, később Márczius tizenötödike-utcaza volt a legegyszerűbbek egyike. Még az Uri-, mai Koronaherczeg-utcaza is össze-vissza görbült, mintha valaki óriás kézzel hajlította volna meg. A Józsefvárost második Józsefről, a Krisztinavárost a kalapos király nővéréről nevezték el. A Terézváros keresztanyja a hatalmas királyasszony, a Rox Maria Theresia, a Ferenczváros a harmadik Károly elődjéről vette nevét.

A Lipótváros kápolnáját tehát lerontották s Hild József, a kiváló építész vette a kezébe az építést s tervei nyomán megindult az alapás és gyűlt az adakozás, ezrek és ezrek folytak a templom kasszájába, a főváros pedig szokott munificenciájával adta százezreit. A terv — négy tornyos, hatalmas, kupolás dóm — már képzeletünkben ott állott, s mikor lassan emelkedtek a falak, s a koronázás esztende-

jében már a kupola — félszáz méternél magasabb épület-csoda — magasan furta égbe impozáns csucsát, meg viltunk győződve, hogy nemsokára európai híre lesz ennek a párját ritkító kupolának, már a firenzei kupolát kezdték emlegetni, a mely méltó párja ennek a monstruózus építménynek, — a mikor gyanus repedések mutatkoztak az oldalfalakon. Hogy a rettentő terhet nem bírják-e a pillérek, vagy hogy az alap sütyed, ki tudná megmondani. Laikusok okoskodtak és rémregéket beszéltek a rosszul tervezett vagy rosszul épített dómról, s már-már országossá lett a hír, hogy a Bazilika el van hibázva alapjában.

Emlékezem egy gazdag urra, a ki egy forint és ötven krajczárt adott a Bazilikára. Mikor pedig len bedőlt, visszakérte az adományt. Mesének gyarló, de mert igaz; megérdemli a följegyzést. Vissza pedig azért kérte a pénzt, mert, mint rebesgették, már abból templom nem lesz, hanem valami más ezélt fog szolgálni. A pletyka hamar készen volt vele, hogy vagy színház lesz belőle, vagy börze. Arra pedig nem szánt a rosszkedvű adakozó egy forintot és ötven krajczárt.

Mikor tehát észrevették a repedéseket, Hild mester megcsóválta a fejét, — városi bizottságot is küldtek ki, szakemberek jártak keltek a rengeteg dóm vakolatlan falai között, mérték, vizsgálták, felmásztak az állványokra s végül is kimondották a szentencziát: a hatalmas dóm, a mi büszkeségünk, el fog tűnni a föld színéről, s le kell törölni a város képéről annyira jellegzetes négy tornyot a képeslapok czimrajzairól. A *Magyarország és a Nagyvilág* pedig válaszszon magának más borítékrajzot A Bazilika megszűnik ég felé tűnni.

Eleinte próbálták javítani. Támogatás aláépítés, támfalak nem használtak. Itt vag le kell hordani az eddig épített elefantina mc

lest, vagy sorsára kell azt bízni. Hadd dőljön be. Az még a legolcsóbb módja a rengeteg építőanyag földre szállításának.

Igy aztán körülkerítették az építés színhelyét, öröket állítottak melléje s minthogy senki sem tudhatta, hogy mikor unja meg a kupola az ég felé törést, el volt tiltva gyerekeknek, de felnőtteknek is a templom belsejében való járkálás, sőt a környék is, mint veszedelmes és bizonytalan, közveszélyesnek deklarálattatott s a strázsák messzire kergettek minden kíváncsit, a ki a növekvő repedéseket vizsgál-gatta, vagy szerette volna közelebbről megtekinteni. Sőt mikor már várható lett a rengeteg épület összeomlása, akkor minden óvórendszabályt foganatosítottak, nehogy emberélet is essék a bedőlő molesznak áldozatul.

Mégis elég váratlanul jött a január 22-iki katasztrófa. A koronázás esztendejében még biztak benne, hogy nemsokára felépül, kivált ha pénz lesz rá elegendő, holott a szakemberek akkor már rég kimondták rá az ítéletet. Lege artis össze kell dőlnie a Bazilikának.

Földrengésszerű zajjal omlott össze a négy torony közötti irtózatoss téglatömeg. Az emberek egyelőre alig mertek közelébe menni, attól tartottak, hogy talán a tornyok is utána dőlnek, holott azokat le kellett egyenként bontani. Hild mester nem érte meg nagy művének a pusztulását, mert 1867-ben meghalt. Merész műve sem élte túl soká. Egy évre rá az is a földre kíváncsozott.

Most Ybl Miklós mesterkezébe került az építés. Ő és Kauser József a mai Bazilika megteremtői.

Az állvamaradt vázhoz kellett szabni az építendő dóm tervét. Olasz reneszánsz legyen s a központi épület görög keresztet ábrázoljon alaprajzában. A középet egy tizenkilenc- és hattized méter hosszú és széles négyszög fogja

képezni, felette megint hatalmas kupola domboruljon nagy, rengeteg pillér-alapzatán.

Az egész épület 91.71 méter széles, 75.85 méter hosszú s egy méternél magasabb teraszon legyen elhelyezve.

A templom hossza -- Ország Sándor könyve szerint -- 86.5 méter, szélessége 55 méter, s a keresztkarokban a koszorupárkányzat beszámításával 29.5 méterre emelkedjék ki a terrasz felületétől. A külső kupola a kereszt hegyével 95.76 méter magasságot ér el, tehát méltó párja az összeomlott nagy kupolának, csakhogy szilárdan áll és rendíthetetlenül. A belső boltozott kupola 53 méter, a keresztkarok boltozatai 22.76 méter belső világossággal emelkednek fel a templom padozatától, mely a terrasz fölött 2.84 méter szintben fekszik. Az egész épület négyezerszáznegyvenhét négyszögméternyi területet borít be.

Hatalmas előcsarnok fogadja s hívőket, s a felfelé törekvő épület teljesen érvényre fogja juttatni a görög kereszt alap gondolatát. A négy torony nem marad meg s így ez a jellegzetes kép eltűnik majd a város levegő-egének magasából s a Lipótváros Bazilikája két toronnyal fog csak büszkélkedni s ezek egyikében függ majd a rengeteg harang, melynek bömbölő hangja megrezegteti a szíveket és kőfalakat egyaránt.

Az apsis kelet felé, a toronytalan oldalon emelkedjék. Hatalmas disz-iv válaszsza azt el a templom hajójától, s az apsisban álljon a főoltár, mely később Szent Lipót helyett a magyarok első királyának, az apostoli címmel ékes Szent Istvánnak képével lett ékes. Az apsis rajzai is az ő életének s magyar szentek dicsőségének hordozói, képekben. Az oltár felett emelkedő márvány-baldachin egyike a legszebbeknek, melyek bazilikát díszítettek valaha. A főbejárás előtti csarnok huszonnégy méter

hosszu, s öt es nem üzed méter széles s tizenkilenc méter szélességű, tizennyolcz fokból álló lépcsőzet vezet hozzá.

Ilyennek tervezték s ilyen lett a romjaiból újraépült dóm. A homlokzat tinpanonjána szobor-ábrázolata a Boldogasszony ölében ül Jézus imádása. A hatalmas oszlopok, melyek a csarnok előtt emelkednek, valamint az apsis környező kőoszlopok impozáns jelleget adna az épületnek. Ma már áll szilárdan, minth sziklára volna építve. Nem dőlhet össze, nem vesz erőt rajta az enyészet. Nec portae inferi

És mintha csak ezidőtájt megmozgott volna a templomok alatt a föld, ime, a ferencz városi hívők kápolnája is veszedelmes repedéseket mutat, oldalt kezd hajolni, ugyannyira hogy 1865-ben új templom építését kell elhatározni. Ezt is Ybl tervei szerint építik s 67-ben ássák meg alapjait. Tizenkét esztendőn át épült s a király ezüstlakodalmának ünnepén szentelték fel.

1873-ban megvizsgálják a budavári Boldogasszony templomán is a tornyot úgy min az oldalfalakat, s azt tapasztalják, hogy falazata erősen kifelé hajlik, s ha erős kézzel nem fognak a megjavításhoz: egy pár esztendő alatt bedőlhet! Ime, már a harmadik egyház fenyeget bedőléssel!

Még az évszázados klenódium is, Béla királyunk esdejéből való történelmi emlékünknél, melynek csucsíves külsejét a tizenhetedik században bevakolták, tornya tetejére körtealak fedeleket tettek s egészen kivették régi nevéből. És most, mintha a rá nem illő borítékot akarta volna lerázni magáról, meg hajlott s bedőlni készült, csak úgy, mint testvére alatt a Duna balpartján, január huszonekettedikén!

Királyi szó s Trefort hatalmas szellem kellett hozzá, hogy ennek a lehetőségére is e

muljon. A király uralkodásának negyedszázados évfordulójára elkészültek a restauráció tervei s a jubileum ünnepén foganatba is vették a javítást. Schulek Frigyes művészkezére bízta ezt, s tervei szerint a Boldogasszony temploma úgy restauráltatik, hogy szentélye XIII századbeli alakját nyeri vissza, a templom több része pedig olyan lesz, a milyen formában a XIV. században büszkélkedett.

Igy mozdult meg három évtized folyamán három templomunk, az egyik be is dől, a másik kettő közül a kisebbik lerontatott, a Boldogasszony templomát pedig kiragadták a pusztulás karjai közül s megépítették újra olyanná, a minőnek azt diadalmas Mátyás látta s nemzedékek csodálták valamikor.

A hányszor végigsétálok a vár kongó, elhagyatott utain, meg-megállok a Szent Magdolna egyháza előtt, melyet ma helyőrségi templomnak neveznek, s elgondolom, hogy a régi kalandosok éjjeli gyülekező helye, melynek sirboltjában királyi hamvak nyugszanak, valamikor a magyar testvériség csarnoka volt, mert mikor a török ült a nyakunkon három-négy emberöltőn keresztül, lefoglalta minket templomunkat, csak egyet hagyott meg különös kegyelemből, — ezt a Szent Magdolna egyházát, hogy abban protestánsok és katolikusok felváltva dicsérjék az Istent. És dicsérték is, felváltva, mert a magyar, ha a veszedelem ideje nehezedik a lelkére, elfelejt belső viszályt, ortályoskodást és veszekedést, így a török világban, s csak akkor vész össze megint, mikor kiderül fölötte az ég!

Legyen egyszer már békeesség akkor is, mikor nem fenyeget veszedelem... És akkor templomok dőlhetnek be, de hitünk sziklaszilárdan áll meg minden romlás közepette